

Plochy, linie a body barokní krajiny mezi Mikulovem a Znojmem

Vladislava Říhová, Univerzita Pardubice, Fakulta restaurování

Recenzované dílo: **František Svoboda – Aleš Homola – Petr Czajkowski – Martin Markel – Barbora Ponešová, *Krajina jako dílo. Barokní krajinou od Mikulova po Znojmo*, Brno 2016.**

Péčí kolektivu pěti autorů (František Svoboda, Aleš Homola, Petr Czajkowski, Martin Markel a Barbora Ponešová), vesměs z brněnského pracoviště Národního památkového ústavu, byla připravena publikace věnovaná jihomoravské barokní krajině. Kniha **Krajina jako dílo** s podtitulem **Barokní krajinou od Mikulova po Znojmo** vyšla jako finální tištěný výstup vědeckého projektu NAKI *Identifikace a interpretace vzniku, podoby a proměny barokní kulturní krajiny jihomoravského pohraničí*. Na výzkumu (2013–2016) a na knize vydané v závěrečném roce výzkumu spolupracovaly Fakulta architektury VUT v Brně a Ekonomicko-správní a Filozofická fakulta Masarykovy univerzity.

Kniha je členěna do tří oddílů, které autoři vytvořili a naplnili při klasifikaci prvků krajiny. V úvodu, příznačně nazvaném *Hledání teorie krajiny*, vysvětlují, že jejich „třídění“ bylo dáno mezioborovým přístupem k práci, motivováno studií Michala Kohouta a zároveň korigováno představou důstojníka, který koňmo projíždí krajinou a „od oka“ ji v závěru barokního období zachycuje pro první vojenské mapování. Abstrahuje a vynáší plochy, linie a jednotlivé body viděného terénu do mapových listů. Zmíněné kategorie nakonec propůjčily označení oddílů knihy – Plocha, Linie a Bod.

Část s názvem Plocha sleduje vývoj zemědělské krajiny v okolí sídel. Obsah nejlépe dokreslí samotné názvy kapitol: *Pole, zahrady, louky, Lesy, Rybníky, Vinice*. Navazující oddíl Linie studuje *Cesty, Plenérová oratoria, Toky a Hranice*, přičemž poslední kapitola akcentuje nejen zemskou hranici mezi Moravou a Dolními Rakousy, ale také symbolické hranice okrsků živých a mrtvých, jakými jsou např. hřbitovní zdi v prostoru vesnic. Třetí oddíl knihy s názvem Bod je věnován místům, tedy kapitolám nazvaným *Vesnice, Města, Aristokratické rezidence a Poutní místa*.

Publikace, stejně jako celý výzkumný projekt, sleduje více než šest desítek katastrů sahajících na východě od obcí Sedlec a Bulhary na Mikulovsku po Hnanice a Přímětice na západně v blízkosti Znojma. Toto území bylo vymezeno uměle a v rámci projektu bylo rozděleno na tři oblasti: barokní krajinu formovanou aristokracií (Mikulovsko), centrální „zemědělskou periferii“ (Jaroslavicko) a oblast formovanou přítomností královského města Znojma a premonstrátského kláštera v Louce (Znojensko). Bohužel takový geografický přehled v úvodu knihy zcela schází. Poprvé se o přesnější rozložení území mezi východním a západním bodem dočítáme po více než sto stranách a mapu zachycující celou oblast zájmu nacházíme až v samém závěru před tiráží. V tomto směru je čtenář prostě hoden do vody a v informacích se musí naučit plavat sám.

Z knihy je patrná fascinace krajinou jako místem lidské činnosti. Autoři si kladou za cíl představit aktivní barokní tvůrce a správce krajiny v kontrastu k dnešním pasivním pozorovatelům (návštěvníkům) krajiny. V první části knihy tak najdeme řadu podnětných informací analyzovaných z kartografických a písemných pramenů, které nás vedou k plastickému modelování území s většími plochami osetými a osázenými

na sousedních polích stejnými plodinami, se společnými pastvinami nebo s občasnými prosvětlenými výmladkovými lesy (pařezinami), z nichž jen tu a tam vystupují kmeny vyšších stromů. To vše si můžeme představit protkané vodními plochami rybníků a tokem řeky Dyje s málo prostupnými bahnitými usazeninami na březích. Autoři upozorňují, že i vinice charakterizující Mikulovsko a Znojemsko dodnes pravidelným sledem řádků se sloupky a dráty měly v baroku jinou podobu. Ve vegetačním období se propisovaly do terénu řadou kůlů s hustě nasázenými hlavami révy. Od podzimu do jara byly kůly odstraněny a seřezané rostliny byly přikryté slámou nebo hlínou, skryté před mrazivým počasím.

V části věnované Liniím jsou logicky zasazeny vodní toky, cesty, ale i drobné sakrální památky popsané v rozsáhlé kapitole *Pleněrová oratoria*. Tato díla jsou zhusta chráněna jako nemovitě kulturní památky, a zřejmě i z tohoto důvodu se jim dostalo výrazné pozornosti. Některá byla nově datována nebo doplněna informacemi o autorství či okolnostech vzniku. Boží muka, světecké sochy a poklony, resp. „polní kaple“ nakonec ale nebyly nějak blíže interpretovány nebo vyhodnoceny s ohledem na systém jejich umístování v krajině. Celkově je ke zvážení, zda jsou podobné objekty vůbec vhodné zařazeny. Patří mezi zkoumané „Linie“ svou vazbou na síť cest a stezek, nebo by měly být považovány spíše za „Body“, tedy objekty definující svou existencí konkrétní místa?

Kniha *Krajina jako dílo* čerpá z rozsáhlé pramenné základny zkoumané ve spolupráci s řadou zkušených archivářů. Odsud má také výjimečně bohatou obrazovou přílohu. Ne vždy se však podařilo archivní prameny náležitě vytěžit, jindy práce s primárními prameny opominula existující odbornou literaturu a badatelé tak odkazují na písemnosti, které byly interpretovány už dříve a precizněji. To je patrné např. při sledování historie poutního místa u kostela Bičovaného Spasitele v Dyji, jemuž byla věnována v roce 2005 samostatná monografie odpovídající na základní otázky, které si autoři recenzované publikace teprve pokládají. Nelad čtenáře, jenž chce pátrat po zdrojích informací, vzbuzují i některé části vědeckého poznámkového aparátu. Závěrečný souhrn pramenů zcela schází a jejich citace v poznámkách je zkrácená, aniž by byly zkratky někde vysvětleny. Seznam literatury za studii obsahuje (ne zcela logicky) odkazy na nezveřejněné vědecké a závěrečné práce, u nichž se dočítáme jen lapidární sdělení, že jde o nepublikované rukopisy, místo jejich uložení ale autoři neuvádí.

Celkový dojem z knihy je poněkud rozporuplný. Na jedné misce vah leží uvedené výtky, na druhé objevené informace, nově publikovaná výjimečná díla (např. pozoruhodný pylon z Drnholce) či hypotézy, z nichž rozhodně zaujme interpretace týkající se vzniku ohrazených hřbitovů na okraji zástavby.

Ta stojí za zmínku i v recenzi, protože autoři odmítají dosud přijímané pozdně renesanční stěří těchto fortifikací. Vznik nárožních bašt s klíčovými střílnami kladou až do druhé poloviny 17. století, kdy měly adaptované hřbitovy na vyvýšeninách nad vesnicemi posloužit jako „místo rychlé bezprostřední záchrany lidu a dobytka při náhlém nájezdu lehké tatarské či uherské jízdy.“

V závěru recenze musíme zmínit také fyzickou podobu publikace. V regálech zaplněných uměleckohistorickou literaturou na první pohled svítí červenou obálkou s kontrastními bílými typografickými a grafickými prvky. U knižního bloku oceníme dobře rozevíratelnou švýcarskou vazbu vybavenou červeným šitím. Svižný grafický design a neotřelou sazbu, která dokázala scelit velmi různorodé obrazové přílohy do kompaktního celku, dal knize Karel Březina, finální tisk a vazbu provedla brněnská Tiskárna Helbich a.s.

Knihu **Krajina jako dílo** můžeme čtenářům plně doporučit. Uvedené výhrady je totiž možné kompenzovat studiem dalších materiálů, které v rámci zmíněného vědeckého projektu NAKI vznikly. Publikace samotná se stává výrazně srozumitelnější po prohlédnutí specializovaných map či po přečtení dílčích studií nebo elektronicky vydaného kritického katalogu ke stejnojmenné výstavě prezentované na přelomu roku 2016 a 2017 v Regionálním muzeu v Mikulově. Všechny výsledky jsou přístupné na webových stránkách www.baroknikrajinou.cz, tudíž jsou zvědavému čtenáři plně k dispozici.